

Van Pallandtweg 11
4182 CA Neerijnen

Postbus 30
4180 BA Waardenburg

VERZONDEN - 3 AUG. 2007

Telefoon (0418) 65 65 65
Telefax (0418) 65 65 66

Bank B.N.G. Den Haag nr. 28.50.15.540
E-mail gemeente@neerijnen.nl
website www.neerijnen.nl

Quadrant Architecten BNA
F. van Unnik
Postbus 133
4760 AC ZEVENBERGEN

Uw brief van
16 april 2007

Uw kenmerk
W.97607

Ons kenmerk
3667-1

Neerijnen
2 augustus 2007

Inlichtingen bij
B. Peeters

Doorkiesnummer
0418-656561

Bijlagen
1

Zaaknummer
06/04490

Onderwerp
Nieuwbouw dijkwoningen te Ophemert

DEUR.

NOG DIT VAKANTIE TOT 29 AUGUSTUS

29 augustus 2007 > TOEN WAS ZE ZIG
31 augustus > WERKT NIET > DOORDE WILDE OPHOUDING

Geachte heer/mevrouw Van Unnik,

Naar aanleiding van uw verzoek, namens Hoefnagel Bouw B.V., informeren wij u als volgt.
U verzocht om medewerking met betrekking tot het bouwen van twee woningen op het perceel hoek
Waalbandijk/Goossens Janssenstraat te Ophemert.

Tijdens onze vergadering d.d. 31 juli 2007 hebben wij besloten om in principe medewerking te
verlenen aan uw verzoek, onder de voorwaarden dat aan de eisen van het RACM en het Waterschap
wordt voldaan.

Aangezien de bouw van de woning niet binnen het bestemmingsplan past, is een
vrijstellingsprocedure ex artikel 19 WRO noodzakelijk.

Voordat wij een beslissing nemen inzake het opstarten van deze procedure, dient u een ruimtelijke
onderbouwing aan te leveren. Als bijlage treft u een aanvraagformulier aan, waarop staat aan welke
voorwaarden een ruimtelijke onderbouwing moet voldoen.

Verdere procedure:

- Een door ons goedgekeurde ruimtelijke onderbouwing en een bouwaanvraag moeten worden ingediend;
- Ons college beslist naar aanleiding hiervan omtrent het opstarten van een vrijstellingsprocedure ex artikel 19 WRO;
- De verdere procedure is afhankelijk van welke vrijstellingsprocedure wij kunnen toepassen. Na het besluit van het college zullen wij u hierover verder informeren.

Hellouw

Haften

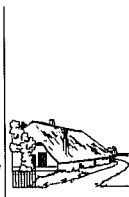
Tuil

Waardenburg

Neerijnen

Opijnen

Est

Heesselt

Varik

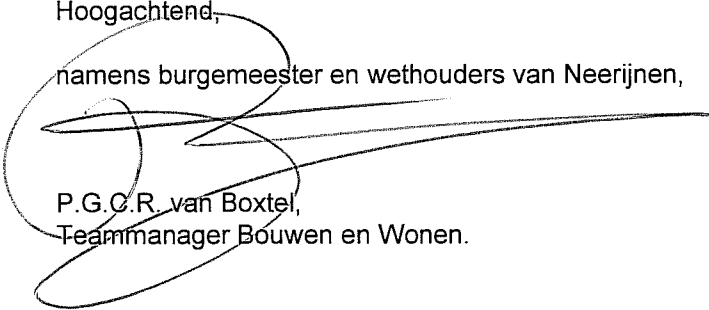
Ophemert

Mocht u naar aanleiding van deze brief nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met mevrouw B. Peeters.

Hoogachtend,

namens burgemeester en wethouders van Neerijnen,

P.G.C.R. van Boxtel,
Teammanager Bouwen en Wonen.

Aanvraag vrijstelling ex artikel 19, lid 1 en 2 WRO

a. Gegevens aanvrager

Voorletters en achternaam	
Hoedanigheid (bijvoorbeeld huurder, eigenaar of bouwondernemer)	
Adres	
Postcode + plaats	
Telefoonnummer	
Faxnummer	
Emailadres	

b. Plaats van het project

Adres			
Postcode + plaats			
Kadastraal bekend, gemeente			
sectie		Nummer(s)	

c. Gegevens omtrent project

projectomschrijving	
---------------------	--

d. Gegevens van eventuele gemachtigde

Voorletters + achternaam	
Kwaliteit (bijvoorbeeld stedenbouwkundige, architect of aannemer)	
Adres	
Postcode + plaats	
Telefoonnummer	
Faxnummer	
Emailadres	

Ruimtelijke onderbouwing

Om te kunnen beoordelen of aan een verzoek om toepassing van artikel 19, lid 1 of 2 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) medewerking kan worden verleend, dient als bijlage bij dit aanvraagformulier een ruimtelijke onderbouwing ingediend te worden.

De benodigde inhoud van de ruimtelijke onderbouwing is afhankelijk van de aard en omvang van de voorgenomen activiteiten, de mate van ingrijpendheid in relatie tot de aanwezige stedenbouwkundige structuur van het gebied, de actualiteit van het ruimtelijk beleid en de relevantie voor het beleid van de hogere overheden. Waar mogelijk kan in de aanvraag worden verwezen naar vastgesteld beleid. Als één van de hieronder weergegeven aspecten niet aan de orde is, dan moet dit gemotiveerd worden aangegeven.

De ruimtelijke onderbouwing zal uit de volgende onderdelen (uiteraard voor zover aan de orde) moeten bestaan:

- Een beschrijving van het project (o.a. ruimtelijk, functioneel) en het gebied waarin het project is gelegen door middel van een stedenbouwkundige schets of inrichtingsschets met toelichting en gebiedsomschrijving;
- Een beschrijving van het geldende planologische regime (o.a. bestemmingsplan en streekplan)
- Een beschrijving van de duurzaamheid van het project in stedenbouwkundige en bouwtechnische zin (duurzame stedenbouw/duurzaam bouwen)
- Een beschrijving van de ruimtelijke effecten op korte, middellange en lange termijn (o.a. stedenbouwkundig, landschappelijk, cultuurhistorisch en verkeerskundig)
- Een beschrijving waaruit blijkt dat het project is getoetst aan rijks-, provinciaal en regionaal beleid;
- Een toelichting waaruit blijkt dat het project is getoetst aan beleidsnota's, voor zover die door de gemeenteraad of door burgemeester en wethouders zijn vastgesteld en bekend gemaakt.
Onder andere:
 - Visie wonen en werken
 - Overig sectoraal beleid
- Een beschrijving van de belemmeringen voor het project (kabels en leidingen, privaatrechtelijke hindernissen)
- Een beschrijving van de resultaten van het overleg met andere overheden.

Voor zover op het project van toepassing is, dient in de ruimtelijke onderbouwing tevens aandacht te worden besteed aan:

Onderwerp	Toetsingskader
Milieu	o.a. Wet milieubeheer, Wet geluidhinder, Besluit luchtkwaliteit, wet- en regelgeving op het gebied van externe veiligheid
Waterhuishouding	Toetsing geschiedt o.a. aan de hand van de watertoets. Hiertoe dient u in overleg te treden met het waterschap Rivierenland, De Blomboogerd 1 4003 BX TIEL, tel. 0344-649090
Flora en Fauna	o.a. Flora en Faunawet, Vogel- en habitatrichtlijnen, Natuurbeschermingswet
Cultuurhistorie	o.a. Verdrag van Malta, Monumentenwet 1998, Nota Belvédère, provinciale nota Belvoir
Economische uitvoerbaarheid/financiële haalbaarheid	Er dient aangetoond te worden, dat sprake is van een project dat economisch uitvoerbaar/financieel haalbaar is. Een van de punten, waaraan in dit kader aandacht besteed dient te worden is planschade. Hiertoe dient een

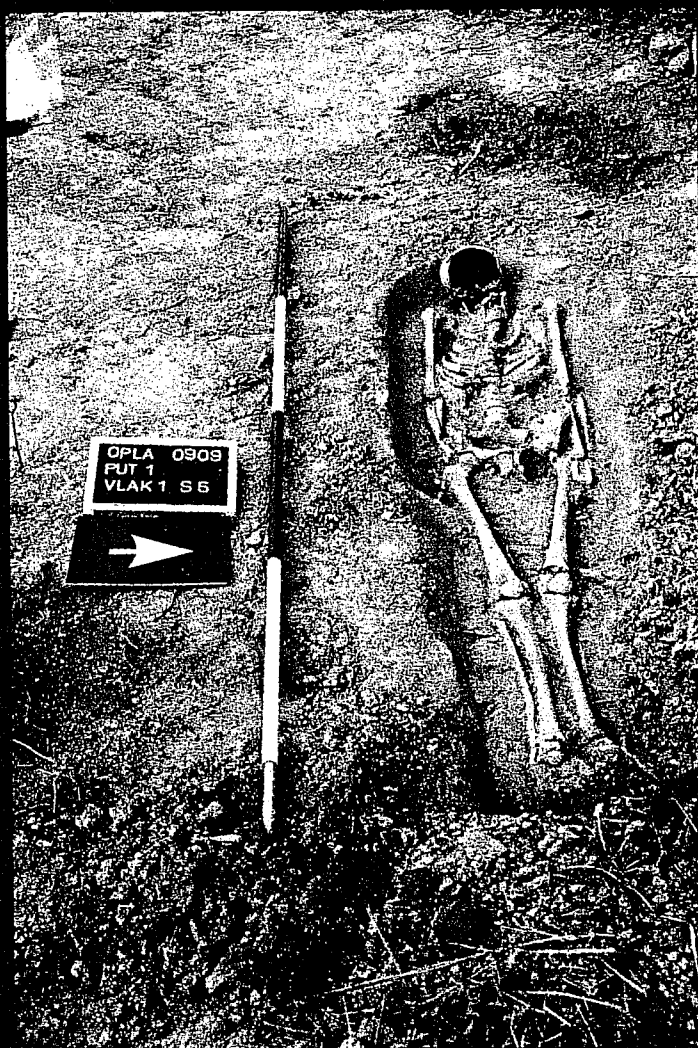
	planschaderisicoanalyse ingediend te worden, die is opgesteld door een onafhankelijk en erkend adviesbureau op het gebied van planschade. Indien een planschaderisicoanalyse wordt ingediend, die niet is opgesteld door een onafhankelijk en erkend adviesbureau op het gebied van planschade, zal dit leiden tot het niet in behandeling nemen van de aanvraag om vrijstelling (zie hieronder)
--	--

Niet in behandeling nemen van een aanvraag om vrijstelling

Wij wijzen u erop, dat het ontbreken van relevante gegevens of rapporten, die naar ons oordeel nodig zijn voor een juiste beoordeling van de ruimtelijke onderbouwing, er uiteindelijk toe kan leiden dat wij uw aanvraag om vrijstelling op basis van artikel 4:5 van de Algemene wet bestuursrecht niet in behandeling nemen. Wij adviseren u om de ruimtelijke onderbouwing te laten opstellen door een stedenbouwkundig bureau. Gelet op de complexe materie blijkt namelijk, dat anderen over het algemeen meer moeite hebben met het leveren van een goede ruimtelijke onderbouwing, waardoor mogelijk vertraging in het proces optreedt of de ruimtelijke onderbouwing niet in behandeling genomen wordt.

Aldus naar waarheid ingevuld,			
Plaats:		Datum:	
Handtekening aanvrager		Handtekening gemachtigde (indien van toepassing)	

Ophemert Lambertuskerk

Inventariserend veldonderzoek
door middel van proefsleuven

drs. I. Cleijne

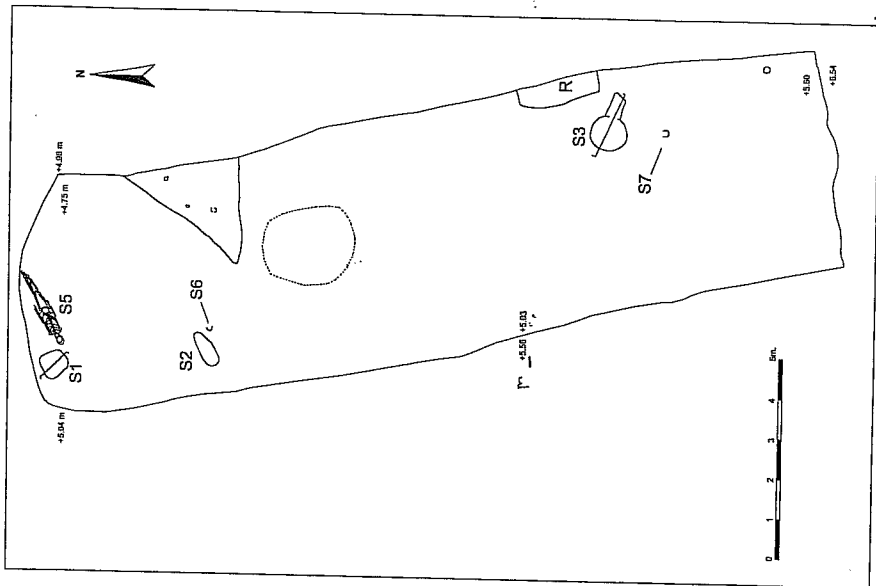
Februari 2004

BAAC 03 118

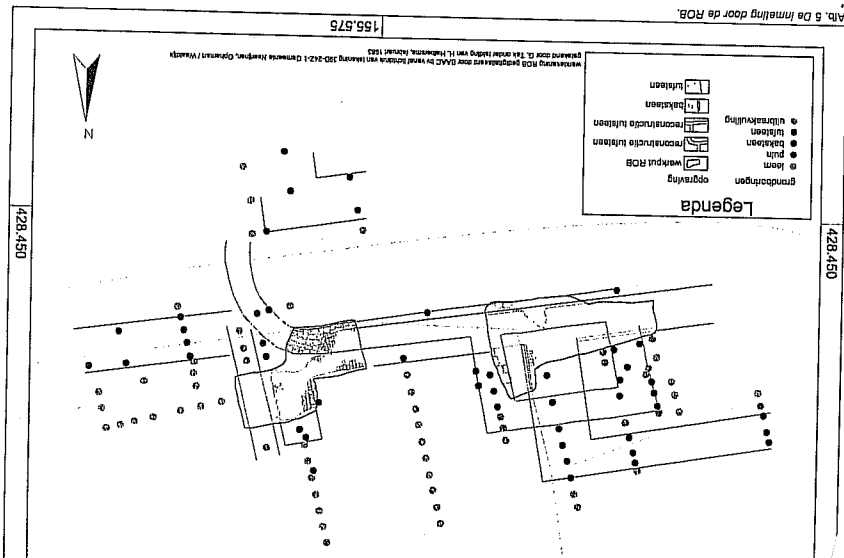
Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

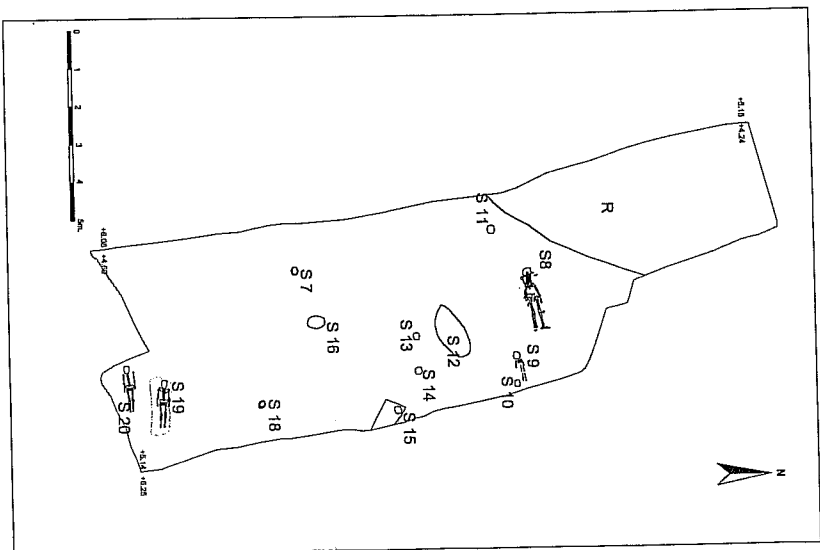

Ab. 7 Werkput 1, vlak 1.

Ab. 5 De Innelling door de ROB.

Ab. 10 Werkput 2, vlak 1.

Ophemert Lambertuskerk

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

Inventariserend veldonderzoek
door middel van proefsleuven

drs. I. Cleijne

Februari 2004
BAAC-rapport 03.118

BAAC bv

Colofon

ISBN: 90-5985-082-3

Redactie: drs. R.J.M. van Genabeek

Teksten: drs. I. Cleijne

Tekeningen: drs. I. Cleijne
ing. M. van Willigen

Veldwerk: drs. M.C. Brouwer

drs. I. Cleijne

drs. B. van Daele

Copyright: Aannemingsbedrijf Hoefnagel b.v. Sprang Capelle/
BAAC bv, 's-Hertogenbosch

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van aannemingsbedrijf Hoefnagel b.v. Sprang Capelle en/of BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv

onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch

Tel.: (073) 61 36 219

Fax: (073) 61 49 877

E-mail: denbosch@baac.nl

Hofstraat 4-6

7411 PD Deventer

Tel.: (0570) 67 00 55

Fax: (0570) 61 84 30

E-mail: info@baac.nl

Inhoud

Inleiding	3
1 Het onderzoeksterrein	4
2 Historische en archeologische achtergronden	5
3 Vraagstelling	6
4 Werkwijze	8
5 Resultaten	10
5.1 De Sint Lambertuskerk	10
5.2 Het kerkhof	13
6 Waardering	20
7 Conclusie en aanbeveling	22
Literatuurlijst	23
Noten	24

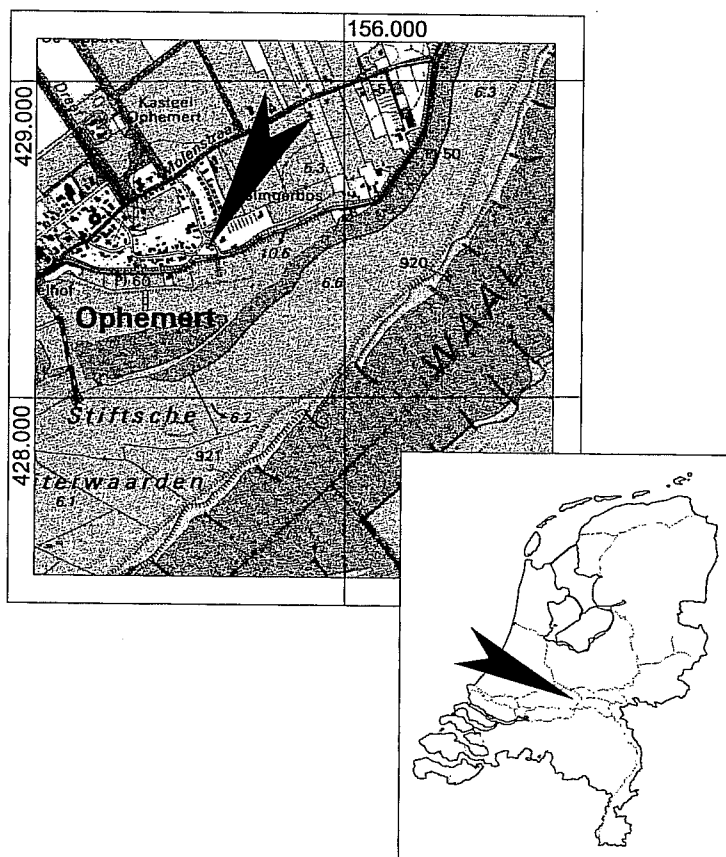
Inleiding

In het kader van toekomstige bouwactiviteiten zijn tussen 8 en 10 september 2003 enkele proefsleuven gegraven op een terrein gelegen tussen de Waalbandijk en de Goossen Janssenstraat in Ophemert (gemeente Neerijnen). De opdracht tot dit onderzoek werd verleend door dhr. Hoefnagel van Hoefnagel Totaalbouw, de projectontwikkelaar van dit terrein.

Het Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) werd van belang geacht door eerder aangetroffen resten van de voormalige Sint Lambertuskerk en een aangrenzend kerkhof (zie hiervoor ook het Programma van Eisen, het PvE, dat voor dit onderzoek geschreven is¹). Het doel was meer inzicht te krijgen in de ligging van de kerk en het kerkhof en in de conserveringstoestand van zowel muurwerk als eventueel nog aanwezige begravingen.

Het onderzoek werd uitgevoerd door medewerkers van het bureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie (BAAC) en van RAAP Archeologisch Adviesbureau, waarvan de resultaten in dit rapport kort beschreven zullen worden, maar waarvan ook een RAAP-notitie is verschenen.²

Hierbij willen we ook enkele vrijwilligers van bedanken voor hun hulp, met name mevr. T. Verburg, van de Historische Werkgroep Ophemert en Zennewijnen en dhr. T. Zondag van BATO: Beoefenaren Archeologie Tiel en Omstreken.

Afb. 1 Locatie van het onderzoeksterrein

1 Het onderzoeksterrein

Gemeente: Neerijnen

Plaats: Ophemert

Toponiem: Waalbandijk, Goossen Janssenstraat, Lambertuskerk

Objectcode: OPLA

BAAC projectnummer: 03.118

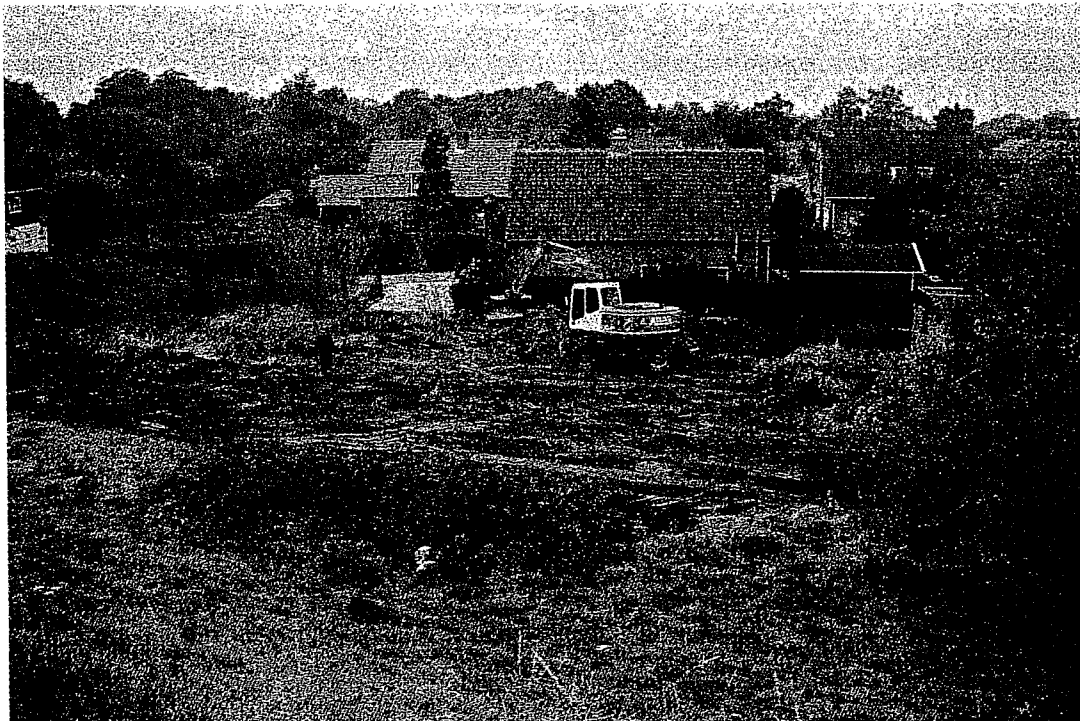
Centrumcoördinaten: 155.570/428.460

ROB/archisnummer: 7270

Opdrachtgever: Hoefnagel Totaalbouw, Sprang-Capelle

Bevoegd gezag: Provincie Gelderland

Het onderzoeksgebied is gelegen aan de grens van de plaats Ophemert, tussen de Waalbandijk en de Goossen Janssenstraat; deze laatste straat loopt in een boog en laat een ruwweg driehoekvormig terrein over. Dit terrein loopt wat af in noordelijke richting: van circa 6,70 NAP+ aan de teen van de dijk tot circa 5,70 NAP+ op de noordelijke punt, waar nog een huis staat. In het kader van de dijkverzwaring die in 1995 plaatsvond en waarbij de dijk verhoogd en verbreed werd, zijn andere huizen die zich op dit terrein bevonden gesloopt. Op enkele plekken bleek het nodig de grond te saneren en af te graven. Voor de binnen het huidige onderzoek geplande sleuven betekende dit dat van de noordelijke helft van het terrein al zo'n 60-70 cm grond was verwijderd. Het gehele terrein was begroeid met lage struiken en planten die door de opdrachtgever bij aanvang van het onderzoek zijn weggehaald.

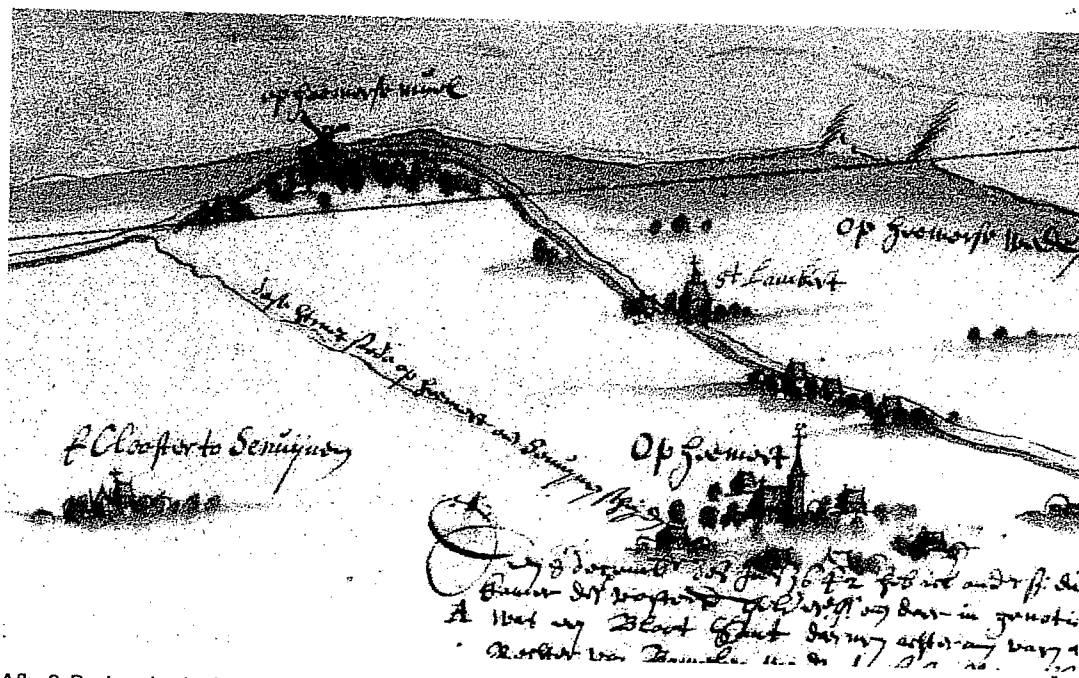
Afb. 2 Overzicht van het onderzoeksterrein richting NNW.

2 Historische en archeologische achtergronden

De stichtingsdatum van de Sint Lambertuskerk is niet precies bekend – wel is met zekerheid te zeggen dat de kerk er in het jaar 1007 al gestaan moet hebben. In dat jaar werd de Lambertuskerk door de bisschop van Luik aan het kapittel van Thorn geschonken.³ Omdat bekend is dat in Ophemert op dat moment ook al een andere kerk stond, de Sint Maartenskerk, is het onduidelijk of het beide reguliere parochiekerken zijn geweest; er zijn aanwijzingen dat de Lambertuskerk ook een tijd als familiekerk (in privébezit) en als kerk van de Duitse Orde heeft gefungeerd. Toch lijken de aanwijzingen sterker dat beide kerken vanaf de dertiende eeuw onder bestuur van de Paulusabdij bij Amersfoort vielen en door de dorpelingen in gebruik waren.

Rond de Reformatie bleek de Lambertuskerk in slechte staat te verkeren – in 1613 zijn er nog plannen gemaakt om de kerk op te knappen, maar uit schriftelijke bronnen wordt niet duidelijk of die plannen ooit zijn uitgevoerd. Uiteindelijk raakte de kerk zo vervallen dat in 1682 werd besloten het gebouw af te breken en de bouwmaterialen te verkopen. De kerk was toen al enige tijd niet meer in gebruik; vanaf 1677 werd een deel verhuurd aan een plaatselijke kuiper. Na de afbraak werden op het terrein huizen gebouwd en in de zeventiende, of iets later in de achttiende eeuw, werd de Waalbandijk opgeworpen, waar de resterende funderingen van de kerk grotendeels onder verdwenen. De kerk en haar locatie werden vergeten, hoewel enkele toponiemen als de 'Lammertstoep' (de dijkopgang net ten oosten van het kerkterrein) nog tot in de negentiende eeuw aan de kerk bleven herinneren.

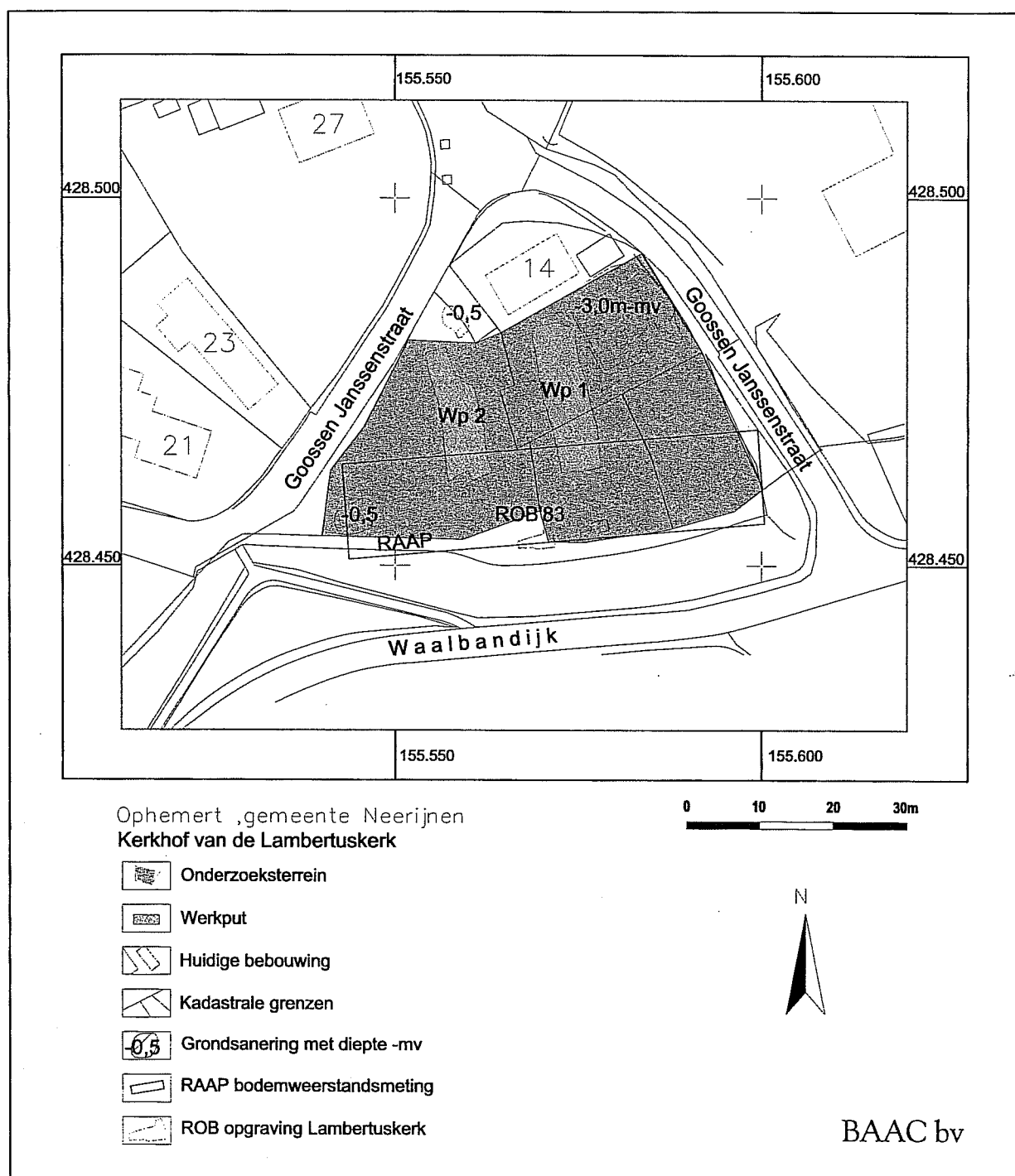
Begin 1983 werden na vooronderzoek van lokaal amateurhistoricus dhr. R. van Ooyen door de ROB funderingsresten van de Lambertuskerk ingemeten;⁴ het ging om enkele van de oorspronkelijke tufstenen fundamenteën en latere bakstenen toevoegingen die zich net ten noorden van de dijk bevonden. Overige restanten van de kerk bleven onder het dijklichaam verscholen. Ten noorden van de ingemeten funderingsresten werden enkele begravingen gevonden; naar alle waarschijnlijkheid een deel van de tot de kerk behorende begraafplaats.

Afb. 3 De Lambertuskerk op een kaart uit 1642 door Nicolaes van Geelkercken.

3 Vraagstelling

De vraagstelling in dit onderzoek werd geformuleerd naar aanleiding van de zojuist beschreven waarneming uit 1983.⁵ De funderingen van de Lambertuskerk die destijds aan het licht kwamen waren ingemeten ten opzichte van omringende bebouwing die inmiddels gesloopt is. Het huidige onderzoek, anno 2003, zou voor een nieuwe inmeting van deze funderingen moeten zorgen. Verder zou dit onderzoek meer inzicht moeten geven in de fasering, datering en omvang van de kerk en in de staat waarin de muurresten bewaard zijn gebleven. Dit voor wat het kerkgebouw betreft. In het overige deel van het onderzoeksterrein moet gelet worden op een begrenzing van het kerkterrein en de eventuele begraafplaats in de vorm van een muur (fundering of uitbraaksleuf) of greppel. Naast het verkrijgen van inzicht in de omvang van het kerkgebied zullen bij het aantreffen van menselijke begravingen vragen beantwoord moeten worden omtrent de aard, datering en conserveringstoestand van het skeletmateriaal en de hoeveelheid begravingen.

Afb. 4 De werkputten en de locatie van de weerstandsmetingen.

4 Werkwijze

De aanwezigheid van de Waalbanddijk was (mede-)bepalend voor de gehanteerde werkwijze en daarmee voor de mogelijkheid de verschillende vragen met betrekking tot het onderzoek te beantwoorden. Door Waterschap Rivierenland werden de volgende randvoorwaarden gesteld: graafwerkzaamheden mochten alleen plaatsvinden vanaf negen meter uit de teen van de dijk en de strook van negen meter parallel aan de teen van de dijk mocht alleen met boringen en/of weerstandsmetingen onderzocht worden. Dat betekende dat de funderingsresten van de Lambertuskerk niet opnieuw bloot zouden komen te liggen en niet nader onderzocht konden worden.

Weerstandsmetingen en boringen zouden wel voor een nieuwe inmeting kunnen zorgen; dit gedeelte van het onderzoek is uitgevoerd door RAAP Archeologisch Adviesbureau.⁶

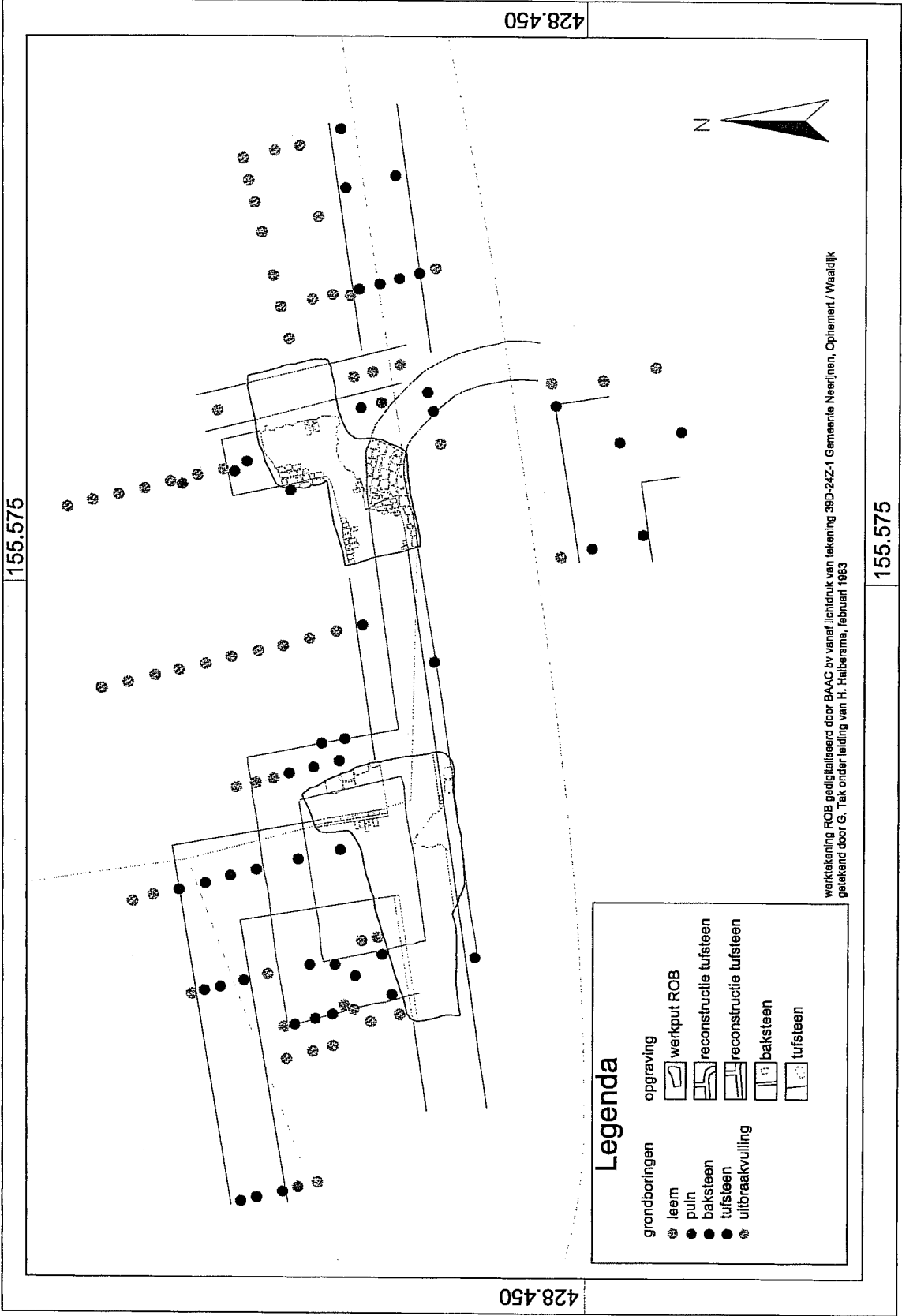
Een andere voorwaarde van het waterschap was dat er alleen haaks op de dijk gegraven mocht worden en tot op een maximale diepte van 1,35 m onder het maaiveld.

Aangezien een flink deel van de noordelijke zijde van het terrein al kort na 1995 tot 60-70 cm onder het maaiveld is ontgraven, is bij de planning uitgegaan van het maaiveld aan de zuidkant.

Er zijn twee sleuven aangelegd (hierna ook wel werkput, WP, genoemd), de eerste van 20x5 m, de tweede 18x5 m; afbeelding 4 toont de locatie van de sleuven, alsmede de locatie van de weerstandsmetingen. De eerste sleuf, in het oostelijk deel van het terrein, toonde in het eerste vlak enkele (subrecente) sporen en een begraving; deze begraving is uitgeprepareerd, gedocumenteerd en geborgen, de overige sporen zijn gecoupeerd en de vondsten daar uit verzameld. Vervolgens werd de tweede sleuf aangelegd. Hier werden op het niveau van vlak 1 in de eerste sleuf geen sporen aangetroffen. Daarna werd een vlak op een wat dieper niveau aangelegd, waar de hoogst bewaard gebleven begravingen aan het licht kwamen. Hiervan is één skelet gedocumenteerd en geborgen, de overige zijn blijven zitten.

In de eerste sleuf is vervolgens aan het noordelijk eind een begin gemaakt met het aanleggen van een tweede vlak. Slechts een tiental cm onder vlak 1 bleken ook hier vele begravingen aanwezig te zijn. Om tijdens dit proefonderzoek niet teveel te verstoren, is ervoor gekozen het vlak niet verder in de hele sleuf aan te leggen. De rest van de sleuf verloopt in de richting van de kerk en valt dus nagenoeg zeker binnen de begraafplaats. Wel is via grondboringen gepoogd de dikte van het pakket begravingen en het niveau van de natuurlijke ondergrond vast te stellen.

De vlakken zijn gezien de geringe hoeveelheid grondsporen op schaal 1:50 getekend, de geborgen skeletten zijn 1:20 gedocumenteerd. Van de eerste sleuf is het west-profiel gedocumenteerd (1:50), om de bodemopbouw in kaart te brengen, maar ook om de omvang van de afgraving van 1995 vast te leggen. Vondsten zijn per vlak en per spoor geborgen zoals te doen gebruikelijk. Zowel de documentatie als de vondsten zullen opgeslagen worden in het Archeologisch Depot van de provincie Gelderland.

Afb. 5 De inmeting door de ROB.

5 Resultaten

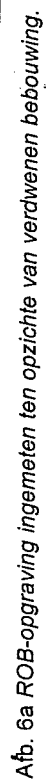
5.1 De Sint Lambertuskerk

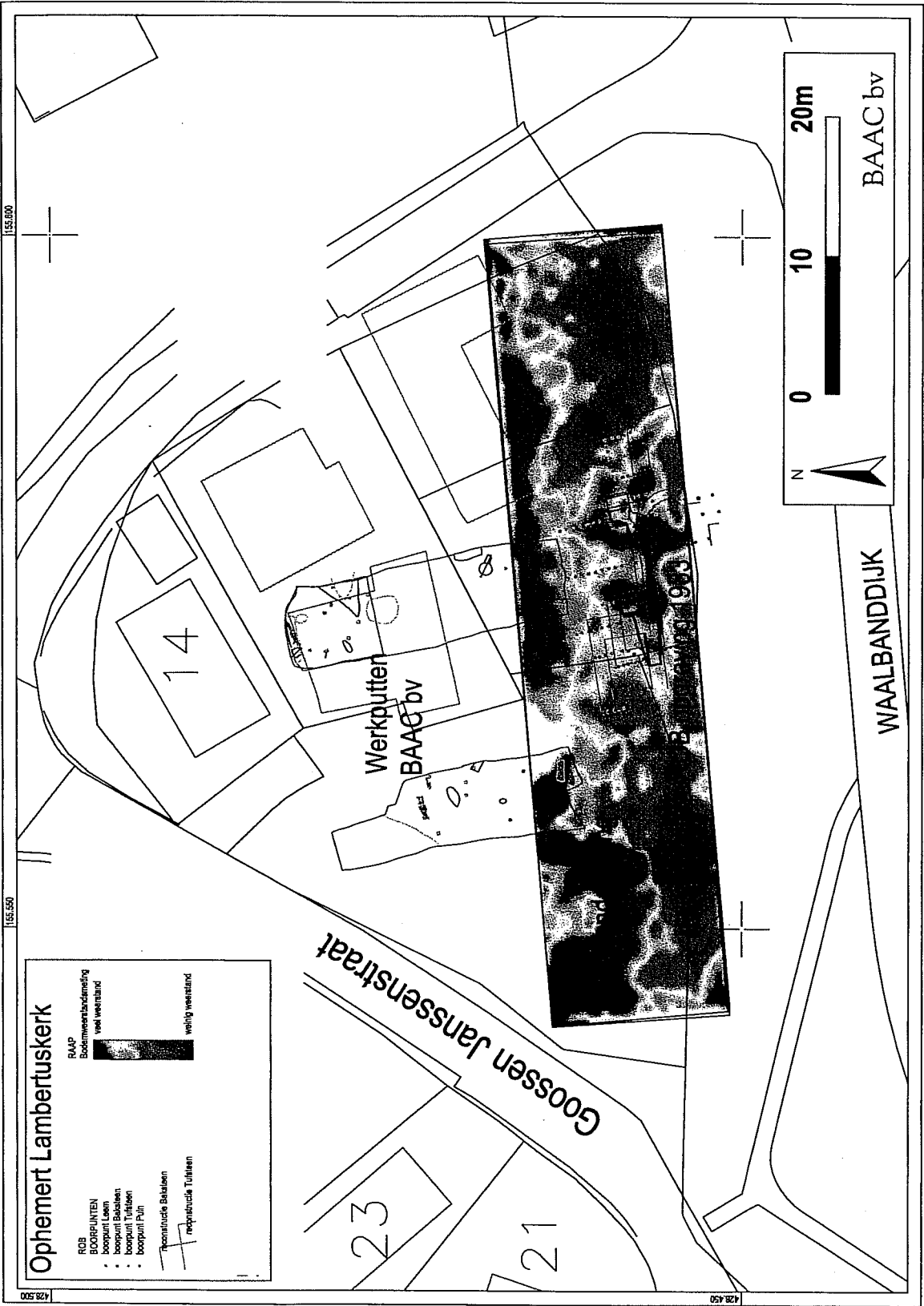
De in 1983 door de ROB ingemeten en deels via boringen vastgestelde funderingen van de Lambertuskerk bestaan uit zowel tufstenen als bakstenen muurresten. Op afbeelding 5 zijn deze inmetingen weergegeven. Het verslag bij de waarneming vermeldt dat het om de noordzijde van de kerk gaat, waarbij de tufstenen resten een gedeeltelijke aanwijzing geven voor de omvang en vorm van de eerste fase van de kerk en de bakstenen gedeelten latere wijzigingen en uitbreidingen laten zien. De beschreven baksteenformaten 27/30x14x7, 27x13/15x5/6 en 20x10x5⁷ geven nu, na meer onderzoek in deze regio in de afgelopen jaren, aanleiding te denken dat er in ieder geval in respectievelijk de dertiende/vroege veertiende eeuw, in de tweede helft van de veertiende eeuw, maar ook nog in de zeventiende eeuw aan de kerk gebouwd is (hoewel dit laatste formaat ook verband kan houden met de latere huizenbouw op dit terrein).⁸

Omdat het om de noordelijke muur gaat, kon in 1983 ook al geconcludeerd worden dat eventuele overige resten van de kerk zich onder het dijklichaam moesten bevinden, wat ook voor het huidige onderzoek betekende dat er zeker geen nieuwe delen van de kerk in het zicht zouden komen. De randvoorwaarden die door het Waterschap Rivierenland waren gesteld, beperkten de mogelijkheid om de vraagstelling betreffende de Lambertuskerk te beantwoorden. De werkzaamheden in de strook van de 9 meter uit de teen van de dijk waren er derhalve slechts op gericht de exacte locatie van de kerk te bepalen en daarmee de door de ROB vastgelegde muurresten in het landelijk coördinatenstelsel (RD-stelsel) te kunnen plaatsen. In een poging dit laatste te bereiken zijn ook oude en recente kadastrale gegevens gecombineerd.

De weerstandsmetingen, uitgevoerd door RAAP Archeologisch Adviesbureau, laten aan de zuidrand van het onderzoeksterrein muurresten zien die qua plattegrond goed overeen komen met de ingemeten funderingen door de ROB (afb. 6). Echter deze resten liggen op een andere plaats dan volgens de ROB inmeting verwacht mocht worden. In afbeelding 6a zijn de beide resultaten gecombineerd waaruit de afwijking blijkt. In afbeelding 6b is de inmeting van de ROB zodanig verplaatst dat deze op de RAAP-gegevens past. Voorlopig houden we de locatie van afbeelding 6b als meest waarschijnlijk aan. De combinatie van beide gegevens laat zien dat het om een tufstenen zaalkerk met een halfroond koor gaat. Aan de noordzijde bevindt zich een aanbouw. De tufstenen kerk is vermoedelijk in de veertiende eeuw met bakstenen muurdelen vergroot of zelfs vervangen; de aangetroffen bakstenen gedeeltes laten een groter koor en een (noordelijke) zijbeuk zien. De gegevens uit het onderzoek van RAAP lijken er verder op te wijzen dat er een transept aanwezig is geweest en mogelijk een toren aan de westzijde.

De lengterichting van de kerk is nagenoeg oost-west (iets naar NO-ZW neigend), met het, uit de inmeting door de ROB naar voren komende, tufstenen koor aan de oostzijde.

Afb. 6b Ligging ROB-opgraving en reconstructie aangepast aan RAAP weerstandsmeting.

5.2 Het kerkhof

In het ROB-verslag wordt vermeld dat tegen de funderingen van de kerk graven zijn aangetroffen en sommige begravingen over de funderingen heen liggen, waardoor het lijkt dat ook na de sloop van de kerk het kerkhof nog in gebruik is gebleven. Dat is vreemd omdat op het kerkterrein al snel na de sloop huizen werden gebouwd; het is ook mogelijk dat de begravingen over al eerder gesloopte delen, bijvoorbeeld bijgebouwtjes van de kerk zijn terechtgekomen; dit is echter moeilijk te achterhalen omdat de graven niet op een ROB-tekening voorkomen en waarschijnlijk al geborgen waren voor de inmeting. In ieder geval gaf de informatie aanleiding om op het deel van het huidige onderzoeksterrein waar de sleuven gepland waren meer begravingen te verwachten.

In werkput 1 werd helemaal aan het noordeinde direct al een begraving aangetroffen (S5); zo'n 25 cm onder het maaiveld. Bij dit skelet S5 is slechts één scherf gevonden, het gaat om blauwgrijs aardewerk, waarschijnlijk dertiende eeuws. Hiermee is echter zeker niet het skelet gedateerd, het kan ook om een opgespitte scherf gaan. Het skelet is oost-west georiënteerd, net als de kerk iets NO-ZW liggend, met de schedel in het westen (zie afbeelding 9). De armen liggen naast de zij. Er kon geen spoor van een kuil gevonden worden en ook is er geen restant van een kist aangetroffen. De conserveringstoestand van het botmateriaal is goed – wat overigens voor alle gevonden begravingen geldt.

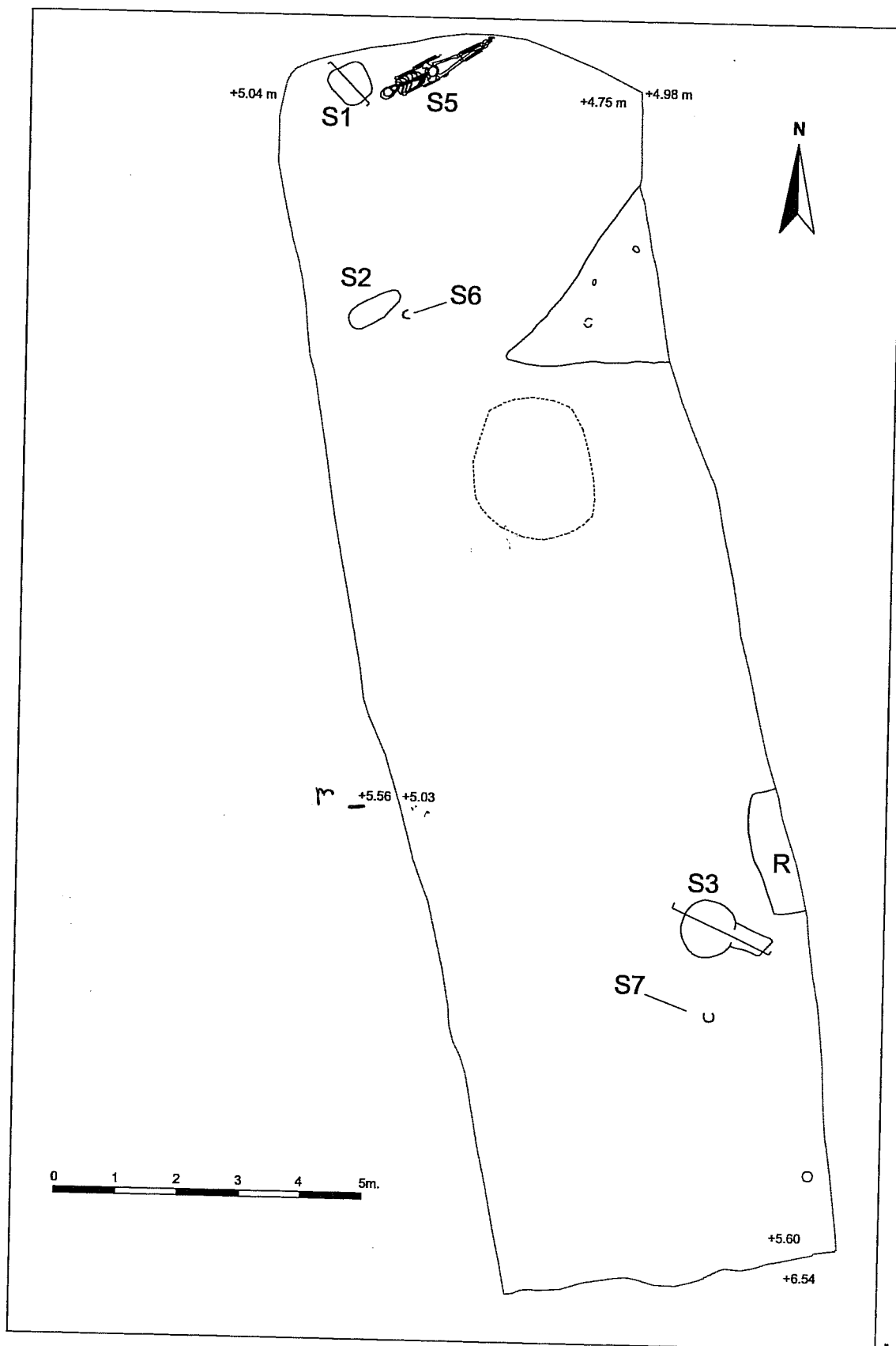
In de rest van de werkput werden op een iets hoger niveau sporen aangetroffen zodat het vlak daar wat hoger is aangelegd (zie afbeeldingen 7, 8 en 9).

In de uitgedroogde lichtbruine klei kon geen duidelijke grens waargenomen worden tussen het uiterst noordelijke deel (waarin zich S5 bevond) en de rest van het vlak; het leek overal om opgebrachte grond te gaan waarin puntjes baksteen, mortel en lei terecht gekomen waren.

Toch kon geconcludeerd worden dat in het vlak ten zuiden van S5 de grond later nogmaals omgezet is waarbij veel menselijk botmateriaal is verspit en verspreid is geraakt. De vondsten die bij aanleg van dit deel van de put zijn geborgen dateren uit de zestiende tot en met negentiende eeuw. Buiten enkele negentiende eeuwse afvalkuilen en enkele (sub-)recente puinsporen bevatte dit deel van het vlak één herbegraving, S2, waarbij geen aardewerk is gevonden. Door de aanwezigheid van de kuilen en vooral de herbegraving is het wenselijk om deze laag niet als (subrecent) verstoorde grond te zien, maar als laag met archeologische waarde.

In WP 2 (afbeelding 8 en 10) bestonden de eerst aangetroffen sporen uit skeletten, vaak alleen de schedels die door een iets hogere ligging het eerst vrij kwamen te liggen – er werd nergens vóór het vinden van een skelet of schedel eerst een (graf)kuil gezien, evenmin kon er ná het vinden van een skelet een grondspoor omheen waargenomen worden. De aanlegvondsten (uit het pakket boven het vlak) geven hetzelfde beeld als in WP1: het gaat om een verrommeld pakket, met puntjes baksteen, mortel en lei, menselijk botmateriaal en aardewerk uit de zestiende tot en met negentiende eeuw. Het pakket van lichtbruine klei is een ophogingslaag. Hierin is bij enkele van de skeletten (bij S8 en 18) wat aardewerk gevonden: blauwgrijs en rood aardewerk, respectievelijk dertiende eeuws en post-middeleeuws. Het materiaal is wegens opspitting of latere verspitting weer niet goed als daterend materiaal te gebruiken.

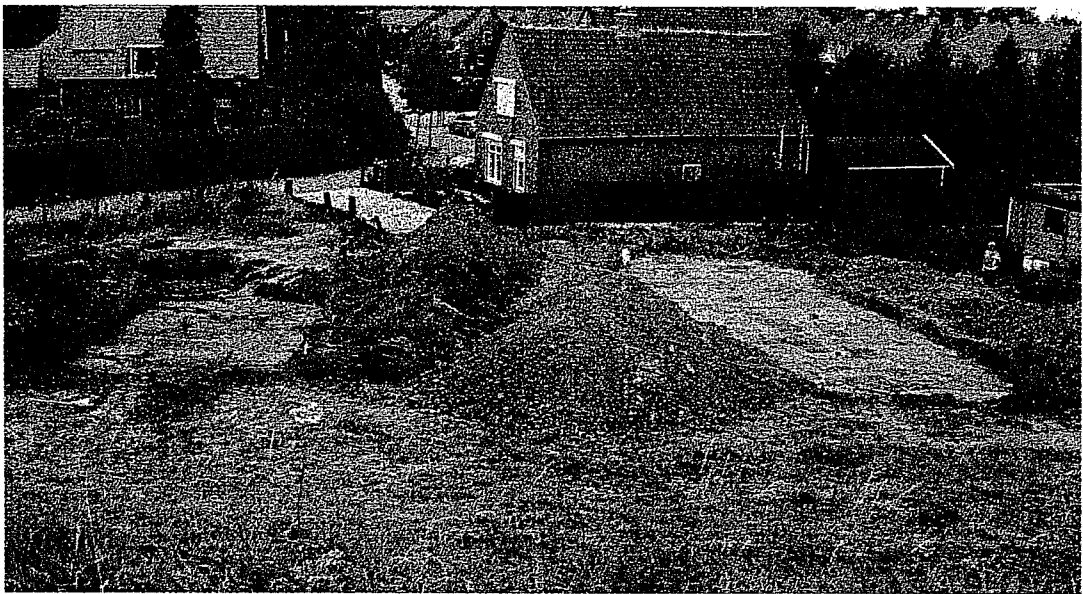
Ook in deze put is één skelet gedocumenteerd: spoor 8. Dit skelet is strikt oost-west georiënteerd, met de schedel in het westen, de armen weer naast de zij. Ditmaal is er een vermoeden dat er een kist aanwezig is geweest, hoewel het enige bewijs daar

Afb. 7 Werkput 1, vlak 1.

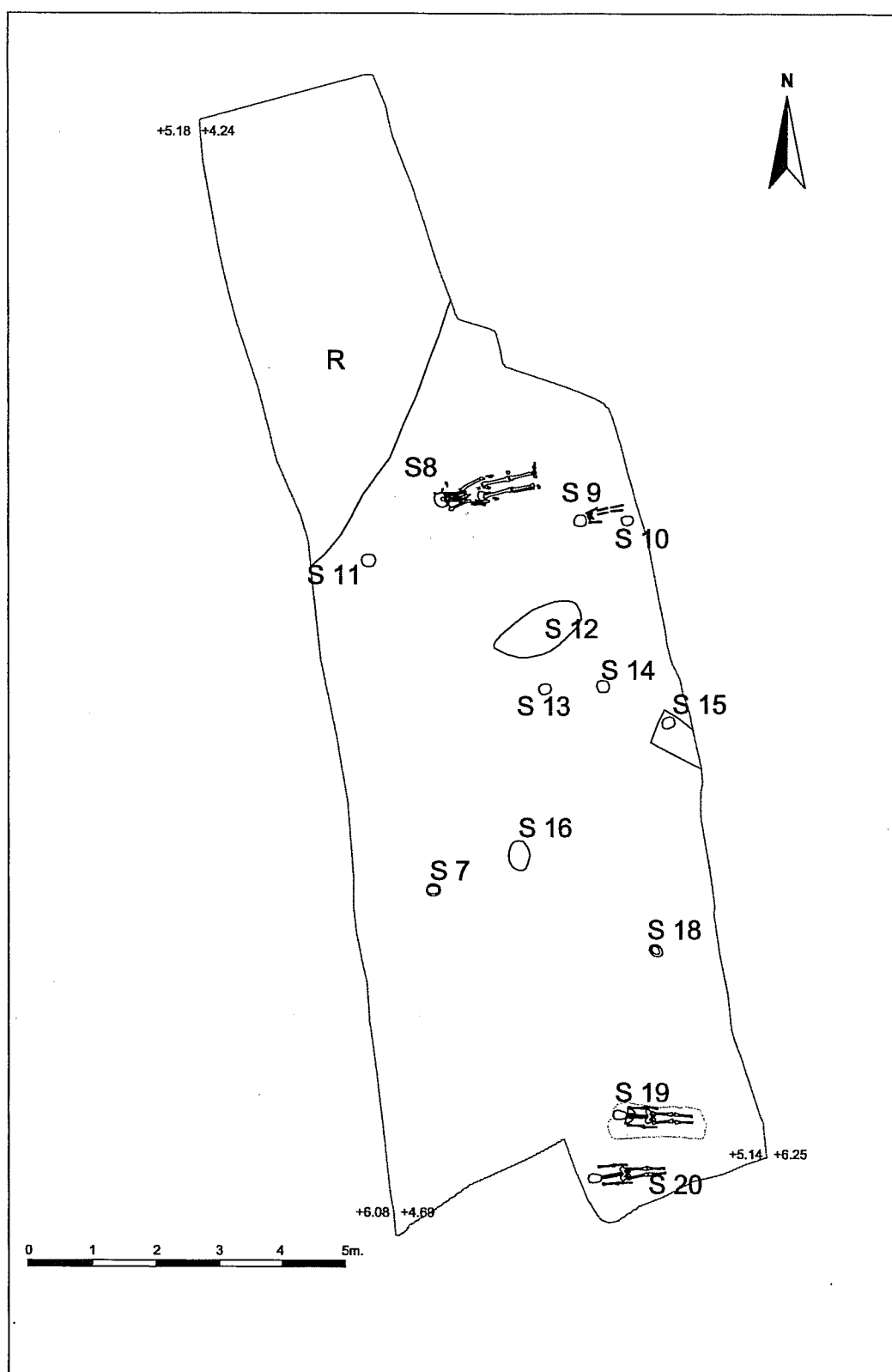
voor een enkele spijker is, die naast het skelet werd gevonden. Dit skelet is door late activiteiten geraakt; het hoogst gelegen deel van de schedel onbreekt en over de rest van de schedel is een brok donkerbruine klei uitgesmeerd. Een deel van het bekken en de ribben is verdwenen evenals een deel van de voeten.

Drie andere skeletten in deze put (S9, 19 en 20) zijn niet volledig uitgeprepareerd, wel is gekeken of de skeletten in situ lagen. Dit bleek het geval te zijn. Ook deze skeletten hebben weer dezelfde oriëntatie, wederom met de armen naast de zij. Bij S19 werden na het opschonen duidelijk resten van een kist waargenomen, dit is verder slechts bij één andere begraving gezien (S15). In dit vlak zijn nog vijf schedels aangetroffen (S11, 13, 14, 17 en 18), waar zeer waarschijnlijk ook de rest van het skelet bij ligt. Dit is echter niet verder onderzocht. Ten slotte zijn in dit vlak twee herbegravingen waargenomen (S12 en 16).

Afb. 8 Werkput 1 (rechts) en-2 (links), richting N.

Afb. 9 Spoor 5 in werkput 1.

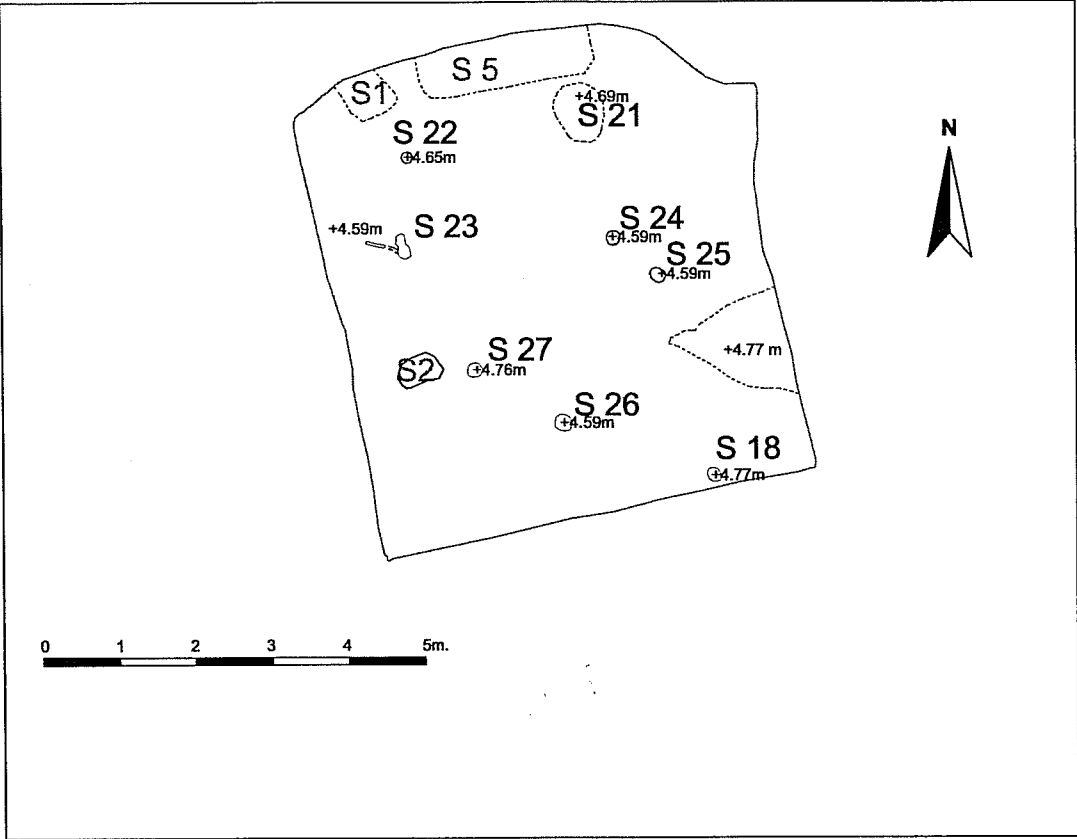

Afb. 10 Werkput 2, vlak 1.

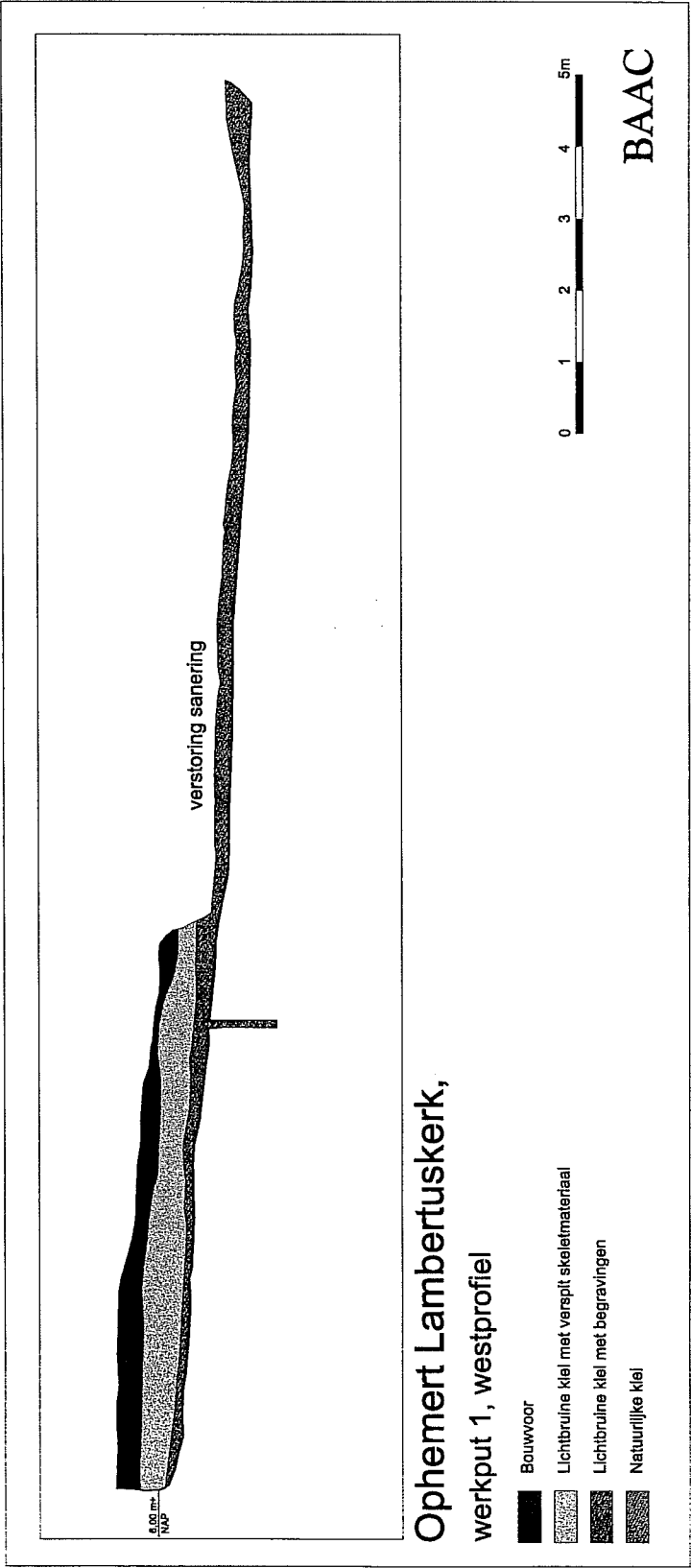
Zoals al eerder is vermeld werd in WP1 begonnen met de aanleg van een tweede vlak aan het noordelijke einde van de put (afbeelding 11). Slechts 10-20 cm onder vlak 1 werden in de eerste vijf meter van de put al zeven begravingen aangetroffen (S22 t/m 28), waarna gestopt werd met de verdere aanleg van het tweede vlak. Vlakvondsten zijn hier niet aangetroffen.

Samenvattend kan worden gezegd dat de begravingen bewaard zijn gebleven tot een maximale hoogte van 4,70-5,00 NAP+, respectievelijk aan de noordelijke en zuidelijke zijde van de werkputten. De hoogste bewaard gebleven graven bevinden zich in een ophogingspakket. Daarboven bevindt zich een (archeologisch interessant) verrommeld pakket, waarin zich ook begravingen zullen hebben bevonden, gezien de verspitte menselijke botresten die erin voorkomen en waarin naast enkele kuilen ook een herbegraving is aangetroffen (zie afb. 12).

Op circa 60 cm onder het vlakniveau, op 4,30 NAP+, werd middels boringen de natuurlijke ondergrond aangetroffen: zware bruine klei met oervlekjes. Tot net daarboven werden in de lichtbruine klei nog puntjes baksteen en mortel gevonden en net boven de natuurlijke laag ook nog wat bot. Als aangenomen mag worden dat ook in de natuurlijke laag nog de vroegste (waarschijnlijk elfde eeuwse) begravingen gevonden kunnen worden, kan er plaatselijk sprake zijn van een pakket van circa een meter begravingen. Aan het noordelijk eind van het terrein zal dat iets minder zijn; daar bevinden zich de hoogst bewaard gebleven begravingen op een iets lager niveau). In de proefsleuven is geen begrenzing van het kerkhof teruggevonden. Gezien de ligging van de sleuven kan niet uitgesloten worden dat een oostelijke en/of westelijke begrenzing zich wel op het terrein bevinden, maar dan niet in een vorm die op de weerstandsmetingen terug te vinden is. Bovendien zijn in de door RAAP gezette boringen zowel ten noordwesten als ten oosten van de kerk (waarschijnlijk) menselijke botresten teruggevonden. Een noordelijke begrenzing valt gezien de locatie van begraving S5 op zijn vroegst onder het perceel van Goossen Janssenstraat 14 te verwachten.

Afb. 11 Werkput 1, vlak 2.

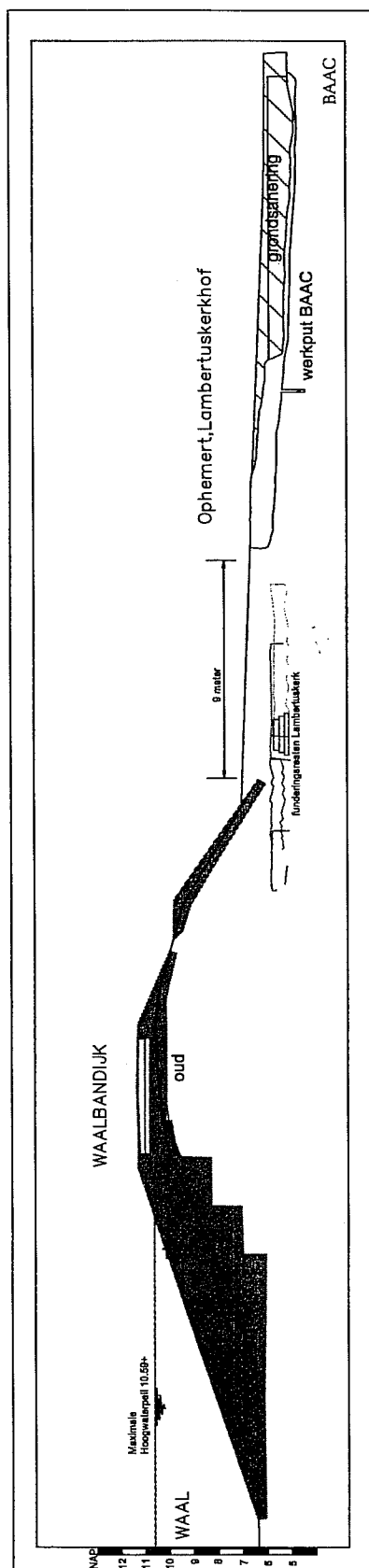
Afb. 12 Westprofiel van werkput 1.

6 Waardering

Op basis van de opgravingsresultaten is het nu mogelijk om de archeologische resten te waarderen. Hiervoor worden de richtlijnen gebruikt zoals die in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 2) omschreven zijn.

Waarden	Criteria	Scores		
		hoog	middel	laag
Beleving	Schoonheid	nee		
	Herinneringswaarde	ja		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering	3		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit	ja		

De archeologische resten zijn aan het oppervlak niet zichtbaar; schoonheid scoort daarom 'nee'. Aangezien deze resten samenhangen met de resten van de Lambertuskerk, die uit historische bronnen bekend is, scoort herinneringswaarde 'ja'. De gaafheid is gemiddeld aangezien een deel van het kerkhof en een deel van de funderingen van de kerk verstoord zijn. De diepere sporen en graven zijn echter nog intact. De conservering scoort hoog aangezien met name de skeletresten, dankzij de kleiige ondergrond goed zijn bewaard. Andere organische resten zijn slecht tot niet geconserveerd. Het is echter niet uitgesloten dat diepe sporen tot onder de grondwaterspiegel reiken en nog organische resten bevatten. Kerkterreinen met een begraafplaats uit de Late Middeleeuwen zijn niet erg zeldzaam. In dit geval lijkt het echter te gaan om een opvallend grote begraafplaats. Het is niet uitgesloten dat deze een regionale functie heeft vervuld. Om die reden scoort zeldzaamheid gemiddeld. Een bijzondere situatie in Ophemert is het voorkomen van twee kerken in hetzelfde dorp. Ook om deze reden scoort zeldzaamheid gemiddeld. Aangezien het gaat om een mogelijk regionaal grafveld, een situatie met twee kerken en omdat in deze regio nog nauwelijks kerkhoven uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd zijn onderzocht, scoort informatiewaarde hoog. Ensemblewaarde scoort eveneens hoog aangezien het gaat om een kerkterrein dat hoort bij de middeleeuwse nederzetting. Het kerkhof is waarschijnlijk representatief voor de middeleeuwse kerkhoven in het rivierengebied.

Afb. 13 Doorsnede over de dijk en de opgraving met de funderingen van de Lambertuskerk.

7 Conclusie en aanbeveling

Na dit proefonderzoek bestaande uit proefsleuven, boringen en weerstandsmetingen, komt, in combinatie met al bekende archeologische gegevens, een aantal aspecten naar voren (zie ook afb. 13). Ten eerste zijn er de goed bewaard gebleven funderingen van de Lambertuskerk die nu exacter gelocaliseerd kunnen worden. Ze bevinden zich grotendeels onder de dijk en deels onder de teen van de dijk. Ten tweede is er het kerkhof ten noorden van de kerk dat in ieder geval uitgestrekter is dan in dit onderzoek vastgesteld kon worden en waarvan de hoogst bewaard gebleven graven zich circa 70 cm onder het maaiveld bevinden. Op basis van de overgeleverde historische kennis over de Lambertuskerk kan gesteld worden dat de begravingen uit de elfde tot en met de zeventiende eeuw zullen dateren, waarvan de jongste graven deels verstoord zullen zijn door verspitting.

De goede conserveringstoestand en de hoeveelheid bewaarde begravingen geven aanleiding te adviseren om het bodemarchief in situ te behouden, dus intact te laten. Mocht dit in verband met de geplande bouwactiviteiten niet mogelijk zijn, zou het terrein in zijn geheel onderzocht, dat wil zeggen archeologisch opgegraven moeten worden.

De restanten van de Lambertuskerk bevinden zich in een door de regelgeving van Waterschap Rivierenland beschermd gebied. Toch zou het aanbevelenswaardig zijn de funderingen op te nemen op de Archeologische Monumentenkaart van Gelderland en eventueel een status te geven als beschermd archeologisch monument, om ze ook in de toekomst voor eventuele werkzaamheden te beschermen. Daarbij kan overwogen worden deze beschermende status voor het gehele onderzoeksterrein te laten gelden, dus ook voor de begraafplaats, om zo het geheel van kerk en kerkhof te behouden.

Literatuurlijst

J. van Doesburg, *'Programma van Eisen: Lambertuskerk te Ophemert, gemeente Neerijnen'*, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort 2002.

R. Glaudemans, 'Culemborg. Stadsmuur Nieuwe Huis, BAAC rapport 00.16, mei 2001.

H. Halbertsma en G. Tak, 'Ophemert (Gemeente Neerijnen)'. In: *Bulletin KNOB* 85 (1986) nr.1, p.41.

R. Hulst, *'Ophemert, gem. Neerijnen. St. Lambertuskerk.'* ROB- waarneming 29915, 04-02-1983.

P. van Kempen, *'St. Lambertuskerk te Ophemert, gemeente Neerijnen; een inventariserend archeologisch onderzoek'*, Amsterdam 2003, RAAP-notitie 459.

G. van Tussenbroek, *'Onder de daken van Zaltbommel'*, Utrecht 2003.

T. Verburg, 'Begraven, maar niet vergeten. Het bedreigde bodemarchief op de Sint Lambertus-locatie te Ophemert', |In: *Mededelingen van de Historische Kring West-Betuwe* 30 (2002) nr.1, p.32-8.

Noten

- 1 J. van Doesburg, 'Programma van Eisen: Lambertuskerk te Ophemert, gemeente Neerijnen', Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort 2002.
- 2 P. van Kempen, 'St. Lambertuskerk te Ophemert, gemeente Neerijnen; een inventariserend archeologisch onderzoek', Amsterdam 2003, RAAP-notitie 459.
- 3 Voor deze historische achtergrond is met name gebruik gemaakt van het volgende artikel: T. Verburg, 'Begraven, maar niet vergeten. Het bedreigde bodemarchief op de Sint Lambertus-locatie te Ophemert'. In: *Mededelingen van de Historische Kring West-Betuwe* 30 (2002) nr. 1, p. 32-8.
- 4 Archis waarnemingsnr. 29915.
Zie ook: H. Halbertsma en G. Tak, 'Ophemert (Gemeente Neerijnen)'. In: *Bulletin KNOB* 85 (1986) nr. 1, p. 41.
In dit artikel komt ook nog de naamsverwarring naar voren die een tijdlang heerste tussen de gesloopte Lambertuskerk van dit onderzoek en de nog bestaande Maartenskerk in het centrum van Ophemert.
- 5 Vraagstelling opgenomen in Plan van Eisen (PVE)
 - Waar bevindt zich (het in 1983 opgegraven gedeelte van de) kerk precies? Het meetsysteem van de opgraving is vastgelegd aan een gebouw dat niet meer aanwezig is. Hierdoor is de exacte locatie van de aangetroffen gebouwsporen niet meer bekend. Deze moeten in RD worden vastgelegd.
 - Wat is de omvang van de kerk, zijn er meerdere bouwfasen te onderscheiden, en zo ja wat is hun datering?
 - Wat is de conserveringstoestand en gaafheid van de vindplaats. Niet alleen die van de bouwresten, maar ook die van de graven: diepteligging, oversnijdingen, etc.
 - Wat is de ouderdom van de begravingen?
 - Wat is de omvang van het kerkhof en wordt deze begrensd door een sloot of muur?
- J. van Doesburg, op. cit. (noot 1), p.3.
- 6 P. van Kempen, op. cit. (noot 2).
- 7 Het eerste formaat komt van ROB-tekening 39D-24Z.1, de volgende twee formaten uit het ROB-verslag van de waarneming: R. Hulst, 'Ophemert, gem. Neerijnen. St. Lambertuskerk. Waarneming 29915, 04-02-1983.
- 8 Zie hiervoor:
 - R. Glaudemans, 'Culemborg. Stadsmuur Nieuwe Huis, BAAC rapport 00.16, mei 2001, h. 3 en 4.
 - G. van Tussenbroek, 'Onder de daken van Zaltbommel', Utrecht 2003, p. 93.